

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШКАДАИ ОМУЪЗГОРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ШАҲРИ ПАНҶАКЕНТ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
ТАДЖИКСКИЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ В Г. ПЕНДЖИКЕНТ

ПАЁМИ ДОНИШКАДА ВЕСТНИК ИНСТИТУТА HERALD OF INSTITUTE

НАШРИ МАХСУС / СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК / SPECIAL EDITION

БО ҲАМКОРӢ БО ТАХРИРИЯТИ МАҚАЛЛАҲОИ ИЛМӢ-
ПАЖӢҲИШИИ “АНВОРИ ИЛМ” ВА “ТАФАККУРИ ТАЪРИХ”

СОВМЕСТНО С РЕДАКЦИЕЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ ЖУРНАЛОВ «АНВОРИ ИЛМ» И
«ТАФАККУРИ ТАЪРИХ»

IN COLLABORATION WITH THE EDITORIAL STAFF OF THE
RESEARCH JOURNALS "ANVORI ILM" AND "TAFAKKURI
TARIKH"

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШКАДАИ ОМУЌЗОРИИ ТОҶИКИСТОН
ДАР ШАҲРИ ПАНҶАКЕНТ**

МАВОДИ

анҷумани илмӣ-амалии байналмилалӣ “Масоили мубрами таърих, фарҳанг, таърихнигорӣ ва манбаъшиносии халқҳои Осиёи Миёна”, дар Донишкадаи омӯзгории Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент, ба муносибати 60 солагии доктори фанҳои таърих, профессор Воҳидов Шодмон Ҳусейнович

МАТЕРИАЛЫ

научно-практической международной конференции “Актуальные проблемы истории, истории культуры, историографии и источниковедения истории народов Средней Азии” в Таджикском педагогическом институте в городе Пенджикент, в честь 60-летия доктора исторических наук, профессора Вохидова Шодмона Хусейновича

MATERIALS

scientific-practical international conference "Actual problems of history, cultural history, historiography and source study of the history of the peoples of Central Asia" at the Tajik Pedagogical Institute in the city of Penjikent, in honor of the 60th anniversary of Doctor of Historical Sciences, Professor Vohidov Shodmon Khuseinovich

Панҷакент - 2021

МАВОДИ анчумани илмӣ-амалии байналмилалӣ “Масоили мубрами таърих, фарҳанг, таърихнигорӣ ва манбаъшиносии халқҳои Осиёи Миёна”, дар Донишкадаи омӯзгории Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент, ба муносибати 60 солагии доктори фанҳои таърих, профессор Воҳидов Шодмон Ҳусейнович – Панҷакент, 2021. – 884 с.

Ҳайати таҳрирӣ/Редакционная коллегия:

Ансорӣ М.Қ. – раис, Аханов Б.Ф. (Қазоқистон), Петрусеевич А.А., Эркинов А. С., Пулатов М.Э., (Ўзбекистон), Воҳидов Ш.Х. (муҳаррири масъул), Шарифова Г.Х. (муовини раис ва котиби масъул), Абдуллоев Ш. У., Мақсудов З.О., Ансорӣ М.М., Комилов А., Исроилов С., Худойназаров М., Сирочзода Ф., Салихов Н., Турсунов Н., Ғаффоров Ш. С. Холиқова Р.Э. Эшов Б.(Ўзбекистон)

Муқарризон:

Қурбонов Ш., номзади улуми таърих, профессор (Тоҷикистон)
Турсунов С. доктори улуми таърих, профессор (Ўзбекистон)
Холиқова Р., доктори улуми таърих, профессор (Ўзбекистон)

Баъзе фикр ва хулосаҳои дар маҷмӯа омада бо нуқтаи назари таҳририят созгор наомаданаҷ мумкин аст. Барои дурустии иқтибос, ҳавола ва пайнавиштҳо дараҷаи илмӣ, услуб ва баёни мақолаҳо муаллифҳо масъуланд.

Мнение редколлегии не всегда совпадает с мнением авторов. За достоверность цитат и ссылок, научный уровень, стилистику статей ответственные авторы.

The opinion of the editorial board does not always coincide with the opinion of the authors. Authors are responsible for the reliability of citations and references, the scientific level, and the style of articles.

Дар асоси қарори Шӯрои олимони Донишкадаи омӯзгории Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент ба нашр тавсия дода шуд (суратчаласаи № 10 аз 28 декабри соли 2021).

© ДОТП, “Паёми донишкада”, “Анвори илм”,
“Тафаккури таърих” соли 2021.

TURKISTON TO‘PLAMI - NOYOB BIBLIOGRAFIK ASAR

To‘rayeva Guli Bahridinovna
Buxoro davlat universiteti (O‘zbekiston)

Аннотация: Мақоллада «Turkiston to‘plami» (Turkestanskiy sbornik)ning yaratilish tarixi va bunga hissa qo‘shgan bibliograf olimlar faoliyati haqida tarixiy ma‘lumotlar tahlil qilingan. To‘plamning yaratilish tarixi, 594 jildidan iborat ensiklopediya sifatidagi tarixiy ahamiyati haqida faktik materiallar berilgan.

-The article gives an idea of the history of the creation of the Turkestan collection and the activities of scientists who contributed to it. The collection was created as an encyclopedia, consisting of a total of 594 volumes. Scientific value is high and is currently also the basis for scientific research.

Калит сўзлар: Turkiston to‘plami, Fon Kaufman, bibliograf VM. Mejev, Turkiston Xalq kutubxonasi, E. K. Betger

Keywords: Turkistan collection, fon Kaufman, bibliographer VM. Mezhov, Turkistan Public Library, E. K. Betger

«Turkiston to‘plami» (Turkestanskiy sbornik) ning yaratilishida va kutubxonachilik tarixida o‘chmas iz qoldirgan shaxs - general fon Kaufman hisoblanadi. Fon Kaufman topshrig‘i bilan “Turkiston to‘plami” ni shakllantirish ishlari o‘z ishining ustasi mashhur bibliograf V.I. Mejev zimmasiga yuklanadi. 1868 yilda boshlangan ushbu sa‘y-harakat natijasida Turkiston haqida XVIII-XIX asrlarda rus, ingliz, nemis, frantsuz, ispan, italyan va lotin tillarida yozilgan 4 600 nomdagi kitob, risola, jurnal va gazetalarda chop qilingan maqolalar 416 jildga to‘planadi. Yig‘ilgan axborotlar siyosiy va harbiy, tarix, jismoniy tarbiya, matematika va siyosiy jug‘rofiya, etnografiya, huquqshunoslik ilmlari, siyosiy iqtisod, tarixiy fanlar, aniq fanlar, tibbiyot, matematika, statistika, qishloq xo‘jaligi, ishlab chiqarish usullari (texnologiya), adabiyot va tilshunoslik, san‘atshunoslik sohalarini qamrab olgan bo‘lib, bibliografiya bo‘limlariga ajratiladi.

Turkiston ommaviy kutubxonasining bunyod etilishi general fon Kaufmanni barcha harbiy ishlaridan ham ko‘ra ko‘proq mashhur qildi. U kutubxonasi ayni shakllanib, faoliyati yo‘lga qo‘yilgan paytda 1882 yili 4 may kuni Toshkentda vafot etadi [1].

Turkiston to‘plami - O‘rta Osiyo haqidagi alohida kitoblar, gazeta va jurnal qirqimlaridan tuzilgan bo‘lib, jami 594 jildidan iborat. Uning 1867—1887 yillarga oid materiallarni o‘z ichiga olgan 416 jildi bibliograf VM. Mejev tomonidan tayyorlangan. U matbuotda O‘rta Osiyo haqida e‘lon qilingan barcha ma‘lumotlarni kiritishga harakat qilgan. To‘plamni nashr etish ishlari 1888 yilda Turkiston ma‘muriyati ko‘rsatmasi bilan to‘xtatilgan, faqat 1907 yilga kelib qayta davom ettirilgan [2].

"Turkiston to‘plami"ning davomini tuzishga O‘rta Osiyo haqidagi adabiyotlar bo‘yicha mutaxassis N.V. Dmitrovskiy, etnofaf A.A. Divayev, “Turkiston xalq kutubxonasining” mudiri I.P.Zikov, sharqshunos olim Yu.F. Bonch-Osmolovskiylar jalb etilgan. Ular hamkorligida to‘plamning yana 127 jildi tuzilgan. Bibliograf va kutubxonashunos A.A. Semyonov 1911—1916 yillarda "Turkiston to‘plami"ning 48 ta jildini tuzdi. Bu to‘plam tuzilish jihatdan ilgarigilardan yuqori turadi. Bibliograf Ye.K. Betger tahriri ostida 1939 yilda "Turkiston to‘plami" ning so‘nggi 3 jidi tuzilgan.

1-dan 416-gacha bo'lgan "Turkiston kolleksiyasi" ning asosiy qismi 1867-yildan 1887-yilgacha mashhur rus bibliografi Vladimir Mejov rahbarligida Sankt-Peterburgda tayyorlangan. Keyinroq to'plamning yangi jildlarini tuzish faqat 1907-yilda Toshkentda qayta boshlangan edi. 1910 yilga kelib bibliograf N.V. Dmitrovskiy rahbarligida 127 jilddan 417dan 543gacha, 1911 - 1916 yillarda esa sharqshunos Aleksandr Semyonov rahbarligida yana 48 jilddan 544 dan 591gacha nashr etildi. 592-dan 594-gacha bo'lgan "Turkiston to'plami" ning oxirgi uch jildi 1939-yilda bibliograf E. K. Betger rahbarligida tuzilgan. Bundan tashqari, to'plam materiallariga bir necha katalog va indekslar turli vaqtlarda tuzilgan [3].

To'plamning asosini yaratgan olim - Vladimir Izmaylovich Mejov XIX asrning ikkinchi yarmidagi rus bibliografiyasi arboblari orasida birinchi o'rinlardan birini egallaydi. Qariyb qirq yillik faoliyati davomida u Rossiya va xorijdagi o'z davrining bibliograflaridan hech biri qila olmaydigan darajada ko'p ish qildi. Yuzdan ortiq hajmdagi bibliografik asarlarni o'z ichiga olgan Mejovning adabiy merosi ko'plab bilim sohalariga oid keng adabiyotlar to'plami hisoblanadi.

XIX asrning 60-yillarida Mejov asosan, 20 yildan ortiq vaqt mobaynida olib borgan faoliyati davrida geografiya, statistika va etnografiya bibliografiyasi, xalq ta'limi bibliografiyasi, huquq va dehqonchilik masalalari bibliografiyasi bo'yicha ish olib bordi.

XIX asrning 80 va 90-yillarida, savdo va geografik bibliografiya, shuningdek, jurnal va gazeta maqolalar bibliografiyasini tayyorladi. Mejov oltin kon-sanoatchisi I. M. Sibiryakov hisobidan "Rossiya tarixiy bibliografiyasi" va "Osiyo bibliografiyasi" sohasida o'z tadqiqotlarini olib bordi.

Mejov va fon Kaufman o'rtasida "Turkiston to'plami"ni yaratilishi borasida bir qancha maktublar yozilgan. Mejov o'z maktublaridan birida to'plamning tarixi haqida gapirib berdi: "1867 da K.P. Kaufman I.S. Idarov orqali menga umuman O'rta Osiyo, xususan, Turkiston o'lkasiga tegishli kitob va maqolalarning bibliografik indekslarini tuzish taklifi bilan murojaat qildi. U bilan shaxsiy uchrashuv chog'ida Toshkentning poytaxtdan uzoqligini hisobga olib, titullar ro'yxati uning uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lmasligini tasavvur qildim. Muqaddimada eng ko'p kitob va maqolalarni o'z ichiga oladigan "Turkiston to'plami" tuzishini taklif qildim. U rozi bo'ldi va birinchi marta tajriba shaklida uni 10 jildini Toshkentga jo'natdim, buning uchun 1000 so'm mukofot oldim. Bu kutilmagan va saxovatli mukofot meni keyingi yillarda to'plamning 20 jilddan 30 jildgacha yaratishimga turtki bo'ldi. Nihoyat, K.P. Kaufman tomonidan Turkiston o'lkasi ma'muriyatining keyingi yillarida har yili ajratilgan mablag' evaziga to'plamning qolgan qismini tayyorlashga rozi bo'ldim"[4].

Vladimir Izmaylovich Mejovga Sankt-Peterburgda doimiy ravishda bo'lish va shu tariqa nashr etilayotgan kitoblar va davriy nashrlar bilan tanishish imkoniga ega bo'lish, shuningdek, Turkiston General-gubernatori tomonidan bu maqsadda unga ajratilgan mablag', O'rta Osiyo va qo'shni mamlakatlarga tegishli barcha narsalarni sotib olish va to'plash imkonini berdi.

Kaufman "Turkiston to'plami" ga katta ahamiyat berib, uni juda qadrlagan, "O'rta Osiyodagi mulklarimiz manfaati va ilm taraqqiyoti uchun" degan fikr ahamiyatini alohida ta'kidlagan. U to'plam Markaziy Osiyoni o'rganmoqchi bo'lganlar uchun ajoyib material

ekanligini ta'kidladi. Dastlabki o'n jildni Kaufman shaxsiy kutubxona sifatida saqlab qoldi. 1876-yilda bu qismlar ham Turkiston Xalq kutubxonasiga ko'chirilgan [5].

General fon Kaufman davrida "Turkiston to'plami"ning jami 250 jildlik qismi nashr etildi. 1882-1889-yillarda gubernatorlar Chernyaev va Rozenbaxlar davrida yana 166 jild tuzildi. Shunday qilib, jildlarning umumiy soni 416 ta bo'lib, o'z ichiga rus, fransuz, nemis, ingliz, italyan, ispan va lotin tillarida ham ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. O'z davrida to'plamni tuzishning umumiy qiymati 23 169 so'mni tashkil etdi. [4].

Xulosa sifatida aytish mumkinki, "Turkiston to'plami" Osiyo tarixi haqidagi, ayniqsa, O'rta Osiyo tarixi, etnografiyasi, iqtisodi, botanikasi, arxeologiyasi, geologiyasi, xalqlarning turmushi va madaniyatiga oid noyob bibliografik asardir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Туркестанский сборник. — Т. 417-591: Систематический указатель составлен О.В. Масловой. —Ташкент, 1940. Ч. 1. 1-2411. Предисловие.
2. ЗдобновИ.В. История русской библиографии до начала XX века. —М., 1955. —С. 585.
3. Касымова А.Г. Библиотечное дело в Узбекистане. —Ташкент, 1968. —С. 18.
4. Касымова А.Г. Развитие сети массовых библиотек Узбекистана (1918—1941): Дис. канд.пед.наук. —Ташкент,1964. —С. 30.
5. Межов В. И. Туркестанский сборник /Голос. —1878. № 56 //Туркестанский сборник. —Т., 195. —С. 110.
6. Логофет Д.М. “Туркестанский сборник” и его значение / Туркестанские ведомости. —1908. —№ 271 //Туркестанский сборник. —Т. 495. —С. 181.
7. Тўраева Г.Б. XIX аср охири - XX аср бошларида Ўрта Осиё халқлари этнографияси тарихшунослиги – рус шарқшунослиги мисолида. //Хоразм Маъмун Академияси 2021 №1.-Б-132-135
8. Тўраева Г.Б., Ўтаева Ф.Х., Жумаева Н.А. О.А Сухарева тадқиқотларида Бухоро тарихи ва этнографиясининг ўрганилиши Scientific progress 1 (6), 1010-1018.

Г. МЕЙЕНДОРФНИНГ “ОРЕНБУРГДАН БУХОРОГА САЁҲАТ” АСАРИ - БУХОРО АМИРЛИГИ ТАРИХИГА ДОИР ҚИММАТЛИ МАНБА

Тўраева Гули Бахриддиновна
Бухоро давлат университети (Ўзбекистон)

АННОТАЦИЯ: Мақола 1820 йилда Россиядан Бухорога юборилган А. Ф. Негри бошлиқ дипломатик миссия вакилларида бири Г. Мейендорфнинг «Оренбургдан Бухорога саёҳат» асари таҳлил қилинган. XIX асрнинг биринчи чорагида Россия ва Бухоро амирлиги ўртасидаги дипломатик муносабатлар ҳамда ташиқи савдо масалалари фактик материаллар асосида очиб берилган. Бухоро аҳолисининг этник таркиби ва ижтимоий турмуши ҳақидаги тарихий маълумотлар тарихшунослик нуқтаи назаридан таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: Шарқшунослик, илмий-дипломатик миссиялар, Қозон ва Санкт-Петербург, А.Ф.Негри бошлиқ дипломатик миссия, Г. Мейендорфнинг «Оренбургдан Бухорога саёҳат» номли асари, Россия ва Ўрта Осиё муносабатлари, Бухоро шаҳри этнографияси, ўзбеклар, тожиклар яҳудийлар, татарлар, афғонлар, қалмоқлар, ҳиндлар.

XIX асрнинг биринчи чорагида Бухоро амирлиги ва Россия давлати ўртасидаги дипломатик муносабатлар тарихига доир манбалар сирасига 1820 йилда Россиядан Бухорога юборилган А. Ф. Негри бошлиқ дипломатик миссия вакиллари Г.

**МАСОЛИ МУБРАМИ ТАЪРИХ, ТАЪРИХИ МАДАНИЯТ, ТАЪРИХНИГОРӢ ВА МАНБАЪШИНОСИ ТАЪРИХИ ХАЛҚҲОИ
ОСИЁИ МИЁНА/ АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИИ, ИСТОРИИ КУЛЬТУРЫ, ИСТОРИОГРАФИИ И
ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЯ ИСТОРИИ НАРОДОВСРЕДНЕЙ АЗИИ/ TOPICAL PROBLEMS OF THE HISTORY, CULTURAL
HISTORY, HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDIES OF THE HISTORY OF THE PEOPLE OF CENTRAL ASIA**

		Л.Н.ГУМИЛЕВ ЭТНОГЕНЕЗ ВА БИОСФЕРАИ ЗАМИН (ПЕРОМУНИ СИННУ СОЛИ МИЛЛАТ Ё УСУЛИ МУАЙЯНСОЗИИ ИНКИШОФИ ХАЛҚИЯТ ВА ЧАРО АБАДИЯТ НАСИБИ ОНҲО НАХОҲАД ШУД - ДАР ҚАРИЯИ ЗАМОН ВА ТАЪРИХ)	
162.	Темирова Гулирухсор	ТУРКИСТОН ҲЛКАСИДА МУДАРРИСЛАР ФАОЛИЯТИ ТАРИХИ	644
163.	Темирова Мунира Амиркуловна	ЭСКИ ТЕРМИЗ СИМОБКЎЗАЧАЛАРИНИНГ ТИПОЛОГИЯСИ	646
164.	Темиров Фаррух Умедович	САДРИДДИН АЙНИЙНИНГ ИЛМИЙ-ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТИ – ЗАМОНДОШЛАРИ ХОТИРАСИДА	649
165.	Толибжонов Азиз	АБДУКАДЫР ШАКУРИ – ПЕРЕДОВОЙ ПРОСВЕТИТЕЛЬ НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	653
166.	To'rayev A.I., Hayotov F.U.	XOTUN PODSHON AYOL SIYUMOSIDAGI QANRAMON	657
167.	Тўраев А.И.	ЎҒУЗ ТУРКМАНЛАРНИ ЖОЙЛАШУВИ ВА ЭТНИК ТАРИХИГА БИР НАЗАР	660
168.	To'rayeva Guli Bahriddinovna	TURKISTON TO'PLAMI - NOYOV BIBLIOGRAFIK ASAR	662
169.	Тўраева Гули Баҳриддиновна	Г. МЕЙЕНДОРФНИНГ “ОРЕНБУРГДАН БУХОРОГА САЁҲАТ” АСАРИ - БУХОРО АМИРЛИГИ ТАРИХИГА ДОИР ҚИММАТЛИ МАНБА	665
170.	Turdiyev Bekruz Sobirovich	UZBEKISTAN - TAJIKISTAN: ON THE WAY TO A NEW STRATEGIC PARTNERSHIP	669
171.	Tursunqulov Sanjar Dilmurod o'g'li	XX-CENTURY 1900-1960 SPANISH LITERATURE	671
172.	Турсунов Назирҷон Очилович, Исомитдинов Жорабек Бобобекович	ИНЪИКОСИ БАЪЗЕ ВОҚЕЪАҲОИ ИҚТИМОИВУ СИЁСӢ ВА ЭТНИКИИ МИНТАҚАҲОИ МУХТАЛИФИ ТОҶИКИСТОН АЗ ҶОНИБИ ОЛИМОНИ РУС ДАР ИБТИДОИ СОЛҲОИ 90-УМИ АСРИ XX	675
173.	Турсунов Назирҷон Очилович, Шарипов Муҳаммад Маъруфович	РИСОЛАИ «ОДОБ-УЛ-ҲАРБ ВА-Ш- ШУҶОАТ» - И ФАХРИДДИН МУБОРАКШОҲ – САРЧАШМАИ ТАЪРИХӢ РОҶЕЪ БА ИЛМИ ҲАРБ ВА САНЪАТИ ҲАРБИИ ТОҶИКОН	679

217.	Ачилов Нуриддин Абдуғаффорович, Жўраев Феруз Рустам ўғли	МИЛЛИЙ- МАЪНАВИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ТАЪЛИМ ЖАРАЁНЛАРИДАГИ АҲАМИЯТИ.	863
218.	Мундарижа		866

